

Schizma roku 1054 bez účasti Rusi

Ryszard Mozgol

6. apríla 2020 ✚ *História* ✚ *Pravoslávie*

Rímske sandále kardinála Humberta a byzantský prach

Reformátorská politika „clunyjského“ pápeža Leva IX. (1049 – 1054) vyvolala v polovici jedenásteho storočia poplach v konštantínopolskom patriarcháte. Nástupcom hodným Fotia sa na tróne patriarchu stal Michal Cerularius, potomok senátorského byzantského rodu, v ktorého osobe sa spojili prerastené ambície s prísnou askézou a zbožňovaním teológie. Nový patriarcha vychádzal z presvedčenia, že jeho dôstojnosť nie je nižšia ako „dôstojnosť purpuru alebo diadému“, a plánoval vylúčenie správy byzantskej cirkvi spod vplyvu byzantského cisára a obmedzenie vplyvu Ríma tým, že udelí svojmu úradu titul „pápež Východu“.

Po určitý čas dôkladne skrýval svoje plány a pomaly upíjal jed inšpirácie Fotiovým dielom. Kazimierz Zakrzewski⁴ pripisuje Fotiovi autorstvo absurdných obvinení na adresu latinníkov. Išlo o požívanie „mŕtveho chleba“, čiže nekvaseného miesto kvaseného, konzumáciu mäsa z neodkrvených zvierat, svätenie soboty ako svätého dňa, odstránenie „Aleluja“ v dobe Veľkého pôstu a holenie brady.

Ako na zlosť ambicióznym plánom Michala Cerularia však prebiehal počiatok päťdesiatych rokov 11. storočia v duchu úplnej spolupráce medzi pápežom, byzantským cisárom Konštantínom IX. a latinským cisárom Henrichom III. Európou sa šírili proroctvá, podľa ktorých mali „lev a levíča premôcť divokého osla“. Predpovede ohlasovali porazenie islamu cisárskym zväzkom. V plánoch veľkej európskej politiky bolo však miesto len pre troch hráčov, čo konštantínopolský patriarcha nechcel prijať. A tak Cerularius rozohral nebezpečnú hru.

Pápež Lev IX. vykonával voči Konštantínopolu pružnú politiku a istý čas nereagoval na patriarchove provokácie. Cerularius v tej dobe prikázal uzavrieť všetky latinské kostoly a kláštory v Byzancii a preklial všetko latinské duchovenstvo, ktoré sa dopúšťalo údajnej herézy azymitizmu (t. j. požívania nekvaseného chleba). Tri najväčšie európske mocnosti sa snažili upokojiť situáciu. Ale patriarcha naslúchal len fanatickému hurhaju, ktorý Konstantinovi už niekoľkokrát ukázal, čo to je *vox populi*... naposledy behom ohlasovania exkomunikácie uvrhutej na latinníkov „podliehajúcich židovským predsudkom“, keď začali znesväcovať konsekrované hostie.

Rozhodnutie pápeža bolo okamžité. Lev IX. vyslal do Konštantínopola legátov kardinála Humberta de Moyenmoutier, schopného, oddaného a rozhodného hovorcu cirkevnej reformy, a kancelára kúrie Fridricha Lotrinského, vyznačujúceho sa prenikavým intelektom, mimochodom neskoršieho pápeža Štefana IX. (1057 – 1058). Obaja mali dobré znalosti byzantskej cirkvi a mohli počítať s priazňou a náklonnosťou východného cisára.

Boj s Cerulariom nebol ľahký, tým skôr, že celkom početní stúpenci Ríma vo východnej cirkvi sa nachádzali ďaleko od arény hlavných udalostí. Kardinál Humbert udelil patriarchovi odpovede na provokatívne otázky obsiahnuté v jeho listoch. Pápež už nemal ochotu tolerovať urážky v štýle: „Pokiaľ ty uctíš moje meno čo

i len v jednom rímskom kostole, zaväzujem sa uctiť tvoje meno na celom svete“; na to legát reagoval menom pápeža výzvou na jednotu s Rímom, v opačnom prípade sa východná cirkev stane „zhromaždením heretikov, zhromaždištom odštiepencov a príbytkom satana“. Humbertove slová urobili dojem. Mních Nicetas v prítomnosti cisára spálil traktát o bludoch latinníkov a prijal autoritu pápeža.

Množstvo hodnostárov byzantskej cirkvi však aj napriek rozdrveniu patriarchových argumentov zostala, či už zo strachu alebo hnevu, pri svojich bludných názoroch. Michal Cerularius sa neodvážil osobne tvárou v tvár stretnúť s legátmi a zostal v úkryte. Kardinál Humbert po tom, čo rozhodol o Cerulariovom zosadení, vstúpil 15. 7. 1054 obklopený doprovodom do chrámu Hagia Sophia, prerušil slávnosti a položil na oltár bulu s kľatbou nad patriarchom. Keď opúšťal baziliku, striasol si byzantský prach zo svojich rímskych sandálov na znamenie pretrhania všetkých zväzkov s odštiepencami.

Schizma sa stala faktom. Konstantin IX. ešte chcel urovnať spor, ale exkomunikovaný patriarcha znemožnil jeho aktivitu tým, že do ulíc povolal protilatinské masy. Synoda východnej cirkvi, zhromaždená v chráme Hagia Sophia, následne 24. 7. 1054 prijala edikt exkomunikujúci latinníkov. S ohľadom na zhoršujúcu sa situáciu na Blízkom Východe, smrť pápeža a predlžujúcu sa dobu voľby jeho nástupcu, sa situácia nezmenila. Protivníci Cerularia boli na Východe umlčaní, ako napr. patriarcha Antiochie, Peter. Vzájomné nepriateľstvo narastalo a bolo posilňované spismi v štýle traktátu o Frankoch, z ktorého sa veriaci mohli dozvedieť, že na Západe sa behom omše ženy neslušne rozprávajú s kňazmi.

Fotiovu „menšiu“ schizmu delí od Cerulariovej „väčšej“ schizmy intelektuálna priepasť. Obe boli spôsobené, ako píše K. Zakrzewski, výlučne bojom o moc medzi hlavnými strediskami cirkevnej moci a odmietnutím primátu svätého Petra zasadeného hlboko do tradície Cirkvi. Fotiov odpor hľadal svoje opodstatnenie, či skôr skrýval svoje úmysly za záclonou údajných dogmatických nezhôd. Cerularius sa už takýmito malichernosťami nezdržoval a prešiel priamo k rozdeľovaniu za pomoci propagandy namierenej k tamojším masám, ktoré nerozumeli subtílnym vieroučným rozdielom.

Cerularius je pre všetkých viditeľným znamením teologickej nepoctivosti, na ktorú upozorňoval Feliks Koneczny,⁵ keď písal o pravoslávnej náboženskej literatúre a historiografii. Medzi historické bájky je možné zaradiť aj názor vydávajúci *filioque* za hlavnú príčinu rozkolu, čo robia predovšetkým pravoslávni, napr. Mircea Eliade.⁶ Zbežný prehľad stredovekej pravoslávnej teológie týkajúcej sa problému vychádzania Ducha Svätého dokazuje, že vo vnútri pravoslavia existovalo úplne „latinské“ chápanie problému *filioque*.

Traktáty Nikitu z Moroneia, Nikefora Blemydesa, Jána Bekkosa, ktoré vznikli po schizme, teda v dvanástom a trinástom storočí, sa opierali, ako píše P. Benedikt Huculak OFM, o východnú teologickú tradíciu, „tiahnucu sa od I. nicejského koncilu (325) po II. nicejský koncil (787)“ a sú dôkazom toho, že grécka tradícia tiež uznávala vychádzanie Ducha Svätého ako z Otca, tak aj Syna (*filioque*). Konceptie vytvorené Fotiom a prijaté Cerulariom boli aj na Východe považované za prinajmenšom podozrivé, ak nie priamo heretické, tak ako ich chápal kardinál Humbert v pamätnom roku 1054.

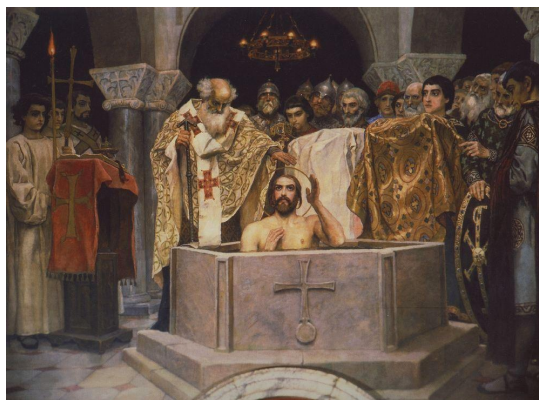

Foto: krst sv. Vladimíra, zdroj: commons.wikimedia.org

Schizma 1054 nastala bez Rusi

Rus nijak zvlášť nepocítovala roztrhnutie cirkevnej jednoty s Rímom. Po určitú dobu mohla takáto správa vyvolávať ohlas len v mníšskych strediskách, ktoré podliehali gréckemu vplyvu. Ruská propaganda devätnásteho storočia si dala za cieľ dokázať, že po roku 1054 nastala okamžite roztržka zo Západom. Ako píše ruský bádateľ M. Taube, táto hypotéza neznesie najmenšiu kritiku. Vyššie uvedené udalosti súvisiace s dramatickým rokom 1054 sa udiali počas panovania kyjevského kniežaťa Jaroslava (1016 – 1054), ktorý udržiaval početné politické zväzky s pápežom Benediktom VIII. (1012 – 1024) a bojoval proti Byzancii.

Zničeniu jednoty s Rímom, prevedenému Byzanciou, predchádzali na Rusi spory kniežaťa s kyjevským metropolitom, ktorý odmietal kanonizáciu Vladimíra Kyjevského, prehlbujúce sa v rokoch 1039 – 1043 a trojročná vojna s Byzanciou v rokoch 1043 – 1046. Keď sa schyľovalo k Cerulariovmu zhubnému kroku, sedel na tróne kyjevského metropolitu človek plne dôverujúci Jaroslavovi, Filaron, úradujúci bez povolenia Konštantínopola. M. Taube dokazuje, že schizmou sa „ruská cirkev stala samostatnou a kanonicky nezávislou na byzantskom patriarcháte“. Zaujímavým faktom je, že pápežská misia smerujúca do Konštantínopola s cieľom urovnať vzniknutý rozkol si vybrala okružnú cestu cez Kyjev, kde bola kniežaťom a ruským duchovenstvom privítaná so všetkými poctami.

Práve v Kyjeve došlo k dôležitému stretnutiu pápežského legáta kardinála Humberta s vyslancami cisára Konstantína, ktorí prosili pápežského zástupcu o predanie kópie dekrétu exkomunikujúceho Cerularia. Práve vďaka tejto kópii privezenej z *civitatis Russorum*, ako uvádza jedna z kroník, dokázal cisár „byzantskému pápežovi“ falšovanie textu.

Jedinými exponentami konštantínopolského patriarchátu na Rusi boli mníši, prevažne Gréci a Bulhari, ktorí tu prebývali. Práve v tichu kláštorov vznikali koncom jedenásteho storočia a behom nasledujúcich dvoch storočí najzúrivejšie protizápadné texty. Jedným z nich je známa *Povešť minulých liet*, o ktorej F. Koneczny napísal, že je to dielo, „v ktorom šialená nenávisť k latinníkom súperí s neslýchanou teologickou nepoctivosťou“.

Podľa autora letopisu sa latinskí duchovní ženia buď s jednou alebo so siedmimi ženami, a pritom si odpúšťajú hriechy s pomocou odpustkov, „čo je najhoršie zo všetkého“. Ruská spoločnosť však tento druh propagandy neprijímala, pretože ju šíрили nenávidení Gréci, avšak je nutné priznať, že popisované teologické a liturgické záležitosti boli ruským politickým elitám aj prostému ľudu jednoducho nezrozumiteľné.

Metropolita Hilaron (1051 – 1055) sa vo svojom diele spadajúcom presne do doby rozkolu ani slovom nezmieňuje o údajných teologických a liturgických sporoch. Keď knieža Vladimír Monomach požadoval začiatkom dvanásteho storočia od konštantínopolského patriarchu vysvetlenie ohľadom sporov medzi cirkvou na Východe a na Západe, dostal odpoveď od gréckeho metropolitu Nikefora, ktorá sa obmedzovala na obvinenie vyslovené Cerulariom, t. j. používanie nekvaseného chleba. V Bulharsku ochridský arcibiskup Teofilakt v tej dobe dokonca hlásal, že sa žiadne obvinenie na adresu latinníkov netýka právd viery, ale že všetky vyplývajú zo súperenia a nedostatku „pravého ducha kresťanskej lásky“.

Smerovanie ruských kniežat k Rímu alebo ku Konštantínopolu bolo po roku 1054 určované politickými ohľadmi. Pre spoločnosť ruského kniežatstva politické veci často nadobúdali hlboký náboženský význam. Do trinásteho storočia sa v spore medzi Rímom a Konštantínopolom spoločnosť prevažne prikláňala na stranu pápeža, o čom svedčí množstvo dôkazov.

⁴ Kazimierz Zakrzewski (4. 11. 1900 – 11. 3. 1941) – poľský historik a publicista, profesor Varšavskej univerzity, ktorý sa venoval staroveku, najmä Byzantskej ríši; o tejto téme pojednáva aj jeho rozsiahle dielo *Historia Bizancjum* – pozn. red.

⁵ Feliks Koneczny (1. 11. 1862 – 10. 2. 1949) – poľský historik a filozof dejín, ktorý sa venoval najmä štúdiu a porovnávaníu civilizácií – pozn. red.

⁶ Známy pravoslávny religionista, ktorý napísal: „Rozkol bol spôsobený vložením *filioque* do nicejsko-carhradského vyznania viery.“ Eliade, zdá sa, je toho názoru, že zodpovednosť za prijatie tohto teologického termínu odriekaného dodnes veriacimi na Západe behom nedeľných a sviatočných omší, padá na súdne rozhodnutie nemeckých cisárov. V tom prípade by však už pamätná korunovácia Henricha II. v roku 1014 bola dátumom schizmy. Takto Eliade nepriamo priznáva, že pravoslávne chápanie tohto problému je prenesené do sporu čisto politického...

I. časť: <http://christianitas.sk/roztrhnute-srdce-rusi-kyjevska-rus-medzi-katolicizmom-a-ortodoxiou/>

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/schizma-roku-1054-bez-ucasti-rusi/>